

INTERNATIONAL JOURNAL OF HUMANITIES AND EDUCATION (IJHE),
VOLUME 5, ISSUE 11, P. 440 – 453.

ULUSLARARASI BEŞERİ BİLİMLER VE EĞİTİM DERGİSİ (IJHE), CİLT 5,
SAYI 11, S. 440 – 453.

Hayâliyyun Hakîkiyyun Tartışmasına Bir Bakış: “Seyyie-i Tesâmüh”**

Ahmet Metehan ŞAHİN**

Özet

Yeni Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Nâbizâde Nâzım, Tanzimat Döneminin ikinci kuşak yazarlarından. Bazı araştırmacılar, bu kuşağa “Ara Nesil” adını da vermektedirler. Nâbizâde Nâzım, yayım hayatına deneme ile başlamış; daha sonra şiir, öykü ve roman türlerinde de eserler vermeye devam etmiştir. *Seyyie-i Tesâmüh* (Hoşgörünün Kötülüğü) hikâyesinin yer aldığı *Hâlâ Güzel* isimli kitabı, yazarın 1886-1891 yılları arasında, uzun öykü türünde yayımladığı hikâyeler içerisinde yer almaktadır. Bu hikâyeler edebiyatımızda önemli münakaşaların ortaya çıktığı bir dönemde kaleme alınmıştır. Beşir Fuad’ın hakîkiyyun (realizm-natüralizm) görüşüne karşı, Menemenlizâde Mehmet Tâhir’in hayâliyyunu (romantizm) savunması şeklinde başlayan bu münakaşalara, Nâbizâde Nâzım, hakîkiyyuna örnek olmak ve destek vermek üzere hikâyeler yazarak katılmıştır. Yazıda Nâbizâde Nâzım’ın hayatı, edebî kişiliği, hikâyeciliği ve eleştirel kimliği hakkında bilgi verilecek, daha sonra Türk edebiyatının önemli tartışmalarından biri olan “hayâliyyun-hakîkiyyun”dan bahsedilerek yazarın *Seyyie-i Tesâmüh* isimli hikâyesi bu bağlamda incelenerek değerlendirilecektir. Ayrıca Osmanlı toplumunun ve basınının durumunun yanında bunların aksayan yönleri de hikâyeden ve edebiyat-toplum ilişkisinden yola çıkılarak eleştirel bir bakış açısıyla irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nâbizâde Nâzım, Seyyie-i Tesâmüh, Hayâliyyun-Hakîkiyyun, Hâlâ Güzel, Öykü.

A View on Discussion of Romanticism and Realism: “Seyyie-i Tesâmüh”

Abstract

Nâbizâde Nâzım, one of the most important names in the new Turkish literature, is one of the second generation writers of the Tanzimat period. Some researchers call this generation “Intermediate Generation”. Nâbizâde Nâzım began his publishing career with an essay and later continued to produce poetry, short stories and novels. His book entitled *Seyyie-i Tesâmüh* (The Evil of Tolerance) is still included in the stories published by the author between 1886-1891 as a long story. These stories were written at a time when important debates appeared in our literature. Beşir Fuad hakîkiyyun (realizm-naturalism) against the view, Menemenlizâde Mehmet Tâhir hayâliyyun (romanticism) defense that began in the form of arguments, Nâbizâde Nâzım, hakîkiyyun has participated in writing stories to support and. Information about Nâzım’s life, literary personality, storytelling and critical identity will be given. Then, “hayâliyyun-hakîkiyyun” which is one of discussions in Turkish literature will be spoken and finally called as *Seyyie-i Tesâmüh* that writer’s story will be analyzed and evaluated within this scope. In addition to the situation of Ottoman society and its printing, its disruptive aspects will be examined with a critical point of view from the story and the relationship between literature and society.

Key Words: Nâbizâde Nâzım, Seyyie-i Tesâmüh, Hayâliyyun-Hakîkiyyun, Hâlâ Güzel, Story.

Giriş

1. Nâbizâde Nâzım’ın Hayatı

Edebiyat tarihi içerisinde Tanzimat’ın ikinci nesli ile Servet-i Fünûn devresi arasında yer alan ve bugüne kadar detaylı bir şekilde ele alınıp incelenmemiş, on beş ile yirmi kişilik yazar

* Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 2. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu’nda sunulmuş bildiridir.

** Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi, E-posta: ahmetmetehannn@yandex.com

kadrosu tarafından meydana getirilen bir edebiyat devresi vardır. Mehmet Kaplan tarafından “Ara Nesil” olarak isimlendirilen ve 1880-1896 tarihleri arasında faaliyet gösteren bu dönem mensupları, Tanzimat’tan sonra görülmeye başlanan edebî gelişmeyi ve değişmeyi Abdülhak Hâmid, Recaizâde Mahmut Ekrem ve Muallim Nâci’nin getirdiği noktadan alıp, önemle üzerinde durdukları tercüme faaliyetleri ile de zenginleştirerek Servet-i Fünûn devresinde idrak edilen olgunluğun eşiğine getirdiler. Nâbizâde Ahmet Nazım -yaygın adı ile- Nâbizâde Nâzım bu neslin içinde ve özellikle hakîkiyyun (realizm-naturalizm) görüşünü savunanlar arasında şair, hikâyeci, romancı ve münekkit kimliğiyle yer almasının yanında gerek edebî zevki ve anlayışıyla gerekse de fikrî ve zihnî yapısıyla yukarıda bahsedilen her iki nesilden kesin çizgilerle ayrılmaktadır (Birinci, 1987, s. 1).

Nâzım’ın doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi mevcut olmamakla beraber ölüm tarihinden hareket ederek doğum tarihini belirlemek bir dereceye kadar mümkün olacaktır. Nâzım’ın yakın arkadaşı olan Mahmut Sadık’ın “Felek tam otuz senelik hayatı bile ona göstermedi.” ifadesinden yola çıkıldığında Nâzım’ın otuz yaş civarında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ölüm tarihi 1893 olarak bilindiğine göre doğumunun kesin olmamakla beraber 1863 civarında olduğu tahmin edilmektedir (Uç, 2007, s. 1). Nazım’ın doğum tarihinin yanında hayatının ilk dönemleri hakkında da kesin bilgiler mevcut değildir. Onunla ilgili malumatlar yazarın kendisine ait olan *Yâdigârlarım*¹ isimli eserinden öğrenilmektedir. Annesini küçük yaşta kaybeden Nâzım, Kulekapısı’nda yabancı bir kadının sütü ile büyür. Sururî mahallesinde oturan aile bir ara Beyoğlu yakasından İstanbul tarafındaki Yavuz Selam semtine taşınır. Nâzım, okumayı bu semtteki Mekteb-i Selimiye’de sökmeye başlar. Ancak aile bu semtte fazla kalmaz ve önce Rumeli’ye, daha sonra oradan da Anadoluhisarı’na geçer (Birinci, 1987, s. 2).

Nâzım’ın babası ise kırklı yaşlarında vefat etmiştir. Nâzım, babasının ölümünün kendisini çok üzmediğini, sebebinin ise hem çocuk oluşundan hem de babasının son zamanlardaki sert mizacından dolayı huzursuz olmasından ileri geldiğini anlatır: “Vefatı beni çok müteessif etmedi. Çünkü hem henüz mahalle mektebine devam eden bir fikirsiz çocuk idim, hem de son zamanlarda peyda eylediği huşunetten dil-gir idim.” (Uç, 2007, s. 3) Yazar’ın hem babasından hem de annesinden çocuk denilecek yaşta ayrılışı, kişiliğini ve psikolojisini ömrü boyunca etkilemiştir.

Nâzım, babasını da kaybettikten sonra büyük annesiyle birlikte yaşamaya başlar. Eğitimine Tophane’de bulunan Defterdar Mahalle Mektebi’nde devam eder. Burayı da bitirdikten sonra Salıpazarı’ndaki Fevziye Rüştüyesi’ne kaydolar. 1876 yılında Fındıklı’da açılan ve daha sonra Beşiktaş’a naklolunan Beşiktaş Askerî Rüştüyesi’ne devam eder. Bu okulda üç yıl eğitim

¹ Yâdigârlarım, İstanbul, 1303.

Şahin. A., M.

aldıktan sonra 1878’de Mühendishâne-i Berrî-i Humâyûn’un İdadî birinci sınıfına, 1881’de de bahsi geçen okulun yüksek kısmına girer. Üç sene sonra buradan mezun olur ve Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne’nin fen bölümünde eğitimini tamamlayarak 1886 yılında kurmay yüzbaşı olarak buradan mezun olur. Bu süreçten sonra Nâzım, mezun olduğu okulda hoca olarak çalışmaya başlar ve ömrü boyunca da çeşitli memuriyetlerde bulunur (Birinci, 1987, s. 3-4).

Nâzım, aniden ortaya çıkan kemik vereminden dolayı yatağa düşerek çok genç bir yaşta hayata gözlerini yumar. Vefatına Osmanlı matbuatında olağanüstü bir ilgi gösterilir. Bu vesileyle zekâsı ile kabiliyeti yanında bilgisi ve kültürü de övülür. Nâzım’ın iyi bir şair, hikâyeci, romancı ve münekkit olmasının yanında, dönemindeki herkes onun ilmî iktidarını kabul eder. Oldukça erken ölmesinden sonra ortaya çıkan bu umumi takdir, Nâzım’ın tahsil ve incelemelerinin fevkaladeliğini göstermektedir (Uç, 2007, s. 11).

2. Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği

Nâzım, edebiyata henüz öğrenciyken ilgi duymaya başlar. İlk edebiyat zevkini ve disiplinini Beşiktaş Askerî Rüştîyesi’nde edebiyat hocası olan Muallim İbrahim Cûdî Efendi’den alır. Muallim Nâci’nin etkisi altında gelişen edebiyatın önemli isimlerinden biri sayılan İbrahim Efendi Arapça, Farsça ve Fransızca’yı iyi bilen, divan şiiri geleneği içinde yetişmiş iyi bir şairdir. Yapıya önem veren sağlam bir dil anlayışına sahip olmasıyla birlikte dilde açıklığa ve anlaşılır olmaya da büyük önem veren bir insandır. İşte Nâzım, bu özellikleri bünyesinde barındıran bir hocadan aldığı derslerle edebiyata ilgi duymaya başlar (Birinci, 1987, s. 6).

Nâzım’ın ilk yazısı “Vakit” gazetesinde çıkan *Esaret* başlıklı denemesidir. Ayrıca “Ceride-i Havadis” gazetesinde bir manzum piyesi yayımlanmıştır. Yine Servet-i Fünûn dergisinin ilk edebî yazarı Nâzım’dır. Servet-i Fünûn 1891 yılında çıkmaya başlayınca, yakın arkadaşı Mahmut Sadık ile birlikte, dergiye yazı desteğinde bulunmuştur. Yazar, ilk edebî makalelerini, *Seyyie-i Tesamüh* isimli uzun hikâyesini ve *Zehra* adlı romanını bu dergide tefrika hâlinde yayınlamıştır. Bunlara ek olarak *Tahlilât-ı Edebiyye* başlığı altında, bazı şairlerin şiirlerini tahlil etmeye ve incelemeye başlamışsa da, hastalığı sebebiyle çabaları yarım kalmıştır (Yalçın-Çelik, 2003, s. 128). Şiir faaliyetleri Nâzım’ın edebî hayatının belli bir devresi içinde kalmış ve bir devreden sonra edebî çalışmalarını çeşitli konularda tetkik, tenkit ve tahliller yanında hikâyecilik sahasına kaydırmıştır. 1890 yılından sonra akıcı, sade ve tabii bir üslupla birer ikişer forma hacmindeki hikâyelerini müstakil kitaplar hâlinde peşi sıra yayımlamıştır. Ayrıca fennî, askerî ve edebî alanda telif ve tercüme bazı eserleri de mevcuttur (Birinci, 1987, s. 7).

Ömrünün son dönemlerinde hikâye yazmaya başlayan Nâzım, 1890 yılı içinde *Bir Hatıra*, *Zavallı Kız* ve *Seyyie-i Tesamüh*, 1891’de *Sevda*, *Hâlâ Güzel*, *Karabibik* ve *Hasba*’yı kaleme almıştır (Uç, 2007, s. 22). Hikâye ve roman anlayışını *Karabibik* ve *Hasba*’nın önsözlerinde

belirten Nâzım'ın, realist-natüralist bir anlayışı savunduğu ortadadır. *Karabibik*'in önsözünde realist romancıların amaçlarının “vukuât-ı beşeriyei sırf nokta-ı beşerden tedkik ve hikâyet etmek” olduğunu ifade eden Nâzım, onların hem hayata hem de olaylara renkli gözlükle bakmadıklarını, kendi asıl gözleriyle baktıklarını da ayrıca vurgular. Hasba'nın önsözünde ise roman ve hikâye arasındaki farklar üzerinde duran Nâzım'a göre roman, “bir vak'anın ale't-tafsil hikâyesidir ki âzâ-yı vak'a ile eşhas-ı vukuât üzerine kaînin teveccüh ve hissiyatını celb ve cem'e her şeyden ziyade dikkat olunur. Hikâye ise o vak'anın sadece nakil ve rivayetinden ibarettir; tafsilâta tahammülü yoktur.” Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere Nâzım, hikâye ve roman arasındaki farkı, hacim ve detaylara inme noktasında bulmaktadır. Hikâyeyi romanın bir özeti olarak nitelendiren yazarımız, onun “infîâlât-ı şedideye de tahammülü olmadığı” görüşündedir (Kacıroğlu, 2004, s. 82).

Nâzım, hikâye yazmaya başlamadan önce bir hatıra kitabı neşreder. 1886 yılında yayımlanan *Yadigârlarım* isimli kitapta kendi çocukluğuyla ilgili kıymetli bilgilere yer vermektedir. Bu kitabın önsözü sayılan “Benim Sözlerim” kısmında “Ehibbadan biri bana garip bir sergüzeştini hikâye etti. Bu sergüzeşt mahza insanî olduğu için hoşuma gitti.” diyen Nâzım, eseri başkasından naklediyormuş gibi gösterir. *Yadigârlarım*, yirmi bir ayrı tarih ve numara altında günlük tarzında yazılmış bir hikâye olarak karşımıza çıkar. Ayrıca kitapta bazı tasvirler ve ruh tahlilleri de görülür (Uç, 2007, s. 23).

Nâzım, realist ve natüralist bir sanat anlayışına sahip olmasına rağmen *Karabibik* haricindeki hikâyelerinde, romantik sanat anlayışından kurtulamamış, bu akımdan büyük oranda etkilenmiştir. *Yadigârlarım*, *Zavallı Kız*, *Bir Hatıra*, *Hasba*, *Hâlâ Güzel* ve *Sevda* isimli hikâyelerinin konusu basit bir aşk macerasıdır. Bu hikâyelerdeki kahramanların yüzeysel bir biçimde çizildiği görülür. *Bir Hatıra*'daki Anastasya ile *Seyyie-i Tesâmüh*'teki Nizâmeddin, yazarın derinlemesine incelediği tiplerdir. Ayrıca Nâzım'ın önemle üzerinde durduğu diğer iki kahraman da *Bir Fakir Aile*'deki Emine ve Salih'tir. Bunların yanında Nâzım hikâyelerinde iki farklı anlatım şekli kullanır. *Yadigârlarım*, *Zavallı Kız* ve *Bir Hatıra*'da otobiyografik anlatıcı türü kullanmıştır. Diğer hikâyelerinde ise anlatıcı üçüncü şahıstır. Nâzım, hikâyelerinde “zaman” kavramını ise gelişmiş güzel kullanmaktadır. Zaman unsurunu en başarılı şekilde kullandığı hikâyesi ise *Seyyie-i Tesâmih*'tür. Bu hikâyede zaman, olayın akışıyla paralel bir şekilde ve dengeli olarak ilerlemektedir (Kacıroğlu, 2004, s. 83-84).

Bu bilgilerden yola çıkılarak Nâzım'ın içinde bulunduğu dönem göz önüne alındığında, hikâye tekniğinde önemli değişiklikler yaptığı inkâr edilemez bir gerçekliktir. Nâzım, Tanzimat sonrasında işlemiş olduğu konular, o konuları ele alış ve işleyiş biçimi ile Türk edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahiptir.

3. Eleştirmen Kimliği ve Hayâliyyun Hakîkiyyun Tartışması

Nâbizâde Nâzım, Türk edebiyatında genellikle roman ve hikâye yazarı olarak bilinmekte, onun eleştirel yönü dikkate alınmamaktadır. Nâzım'ın eleştiri kuramları, edebî türler ve sanat akımları, bazı edebiyatçılar ile alakalı bilgiler yanında Türk dili, şiir ve kendi dünya görüşü hakkında eleştiri yazıları mevcuttur. Bu bilgilere ulaşılabilecek kaynaklar: şiir kitaplarına yazmış olduğu önsözler, *Manzara* dergisine yazdığı ve şiir hakkında kuramsal bilgilerin olduğu makaleler, *Servet-i Fünûn* dergisine *Tahlilât-ı Edebiyye* başlığı altında yazdığı yazılar ve hikâye ve romanlarına yazmış olduğu ön sözler şeklinde sıralanabilir (Yalçın-Çelik, 2003, s. 128-129).

Nâzım'ın edebî ve toplumsal eleştiri mahiyetinde olan ve yazının başlığına da ismini veren en önemli eserlerinden birisi *Seyyie-i Tesamüh* adlı hikâyesidir. Yazar, bu eserinde edebî çevreleri ironik bir dille eleştirmektedir. Nâzım'a göre gazeteciler kâr etmek endişesiyle hareket etmekte, basılacak bir eserin sanatsal boyutuyla ilgilenmemektedirler. O, hikâyenin kahramanı Nizamettin ile dönem içindeki halkın ve sanat çevrelerinin eserlere ve şahıslara tutumunu gözler önüne sermektedir. Nâzım, bu hikâyesinde diğer eserlerine göre daha gerçekçi ve eleştirel bir anlatıma ulaşmıştır.

Nâbizâde Nâzım, akılcı bir dünya görüşüne sahiptir. Almış olduğu eğitim, döneminde yeni yeni oluşmaya başlayan gerçeklik akımına olan inancı ve fen bilimlerinin öğrenilmesine duymuş olduğu önem, onun dünya görüşünü destekleyen unsurlar arasında yer almaktadır. Nâzım, bu düşüncelerini öylesine yaşam biçimi hâline getirmiştir ki aşk ve sevda gibi duyguların yoğun olarak yaşandığı konuları bile mantıklı bir şekilde çözmeye gayret ettiği görülmektedir. Romantizmin geride kalıp realizmin ön plana çıkmaya başladığı dönemde, edebiyat dünyası içerisinde yer alan Nâzım, aldığı eğitim gereği, kişilik özelliklerinin desteğiyle gerçekçi bir dünya görüşünü benimsemiştir. Bu sebeple özellikle hikâyelerine yazdığı ön sözlerde realizm ve natüralizmin ilkelerinden kısaca söz etmiş, temsilcilerinden bahsetmiş ve yazmış olduğu hikâyeleri ile uygulamalı olarak göstermiştir (Yalçın-Çelik, 2003, s. 135-141).

Türk edebiyatı içerisinde yer alan ve önemli tartışmalardan biri olan hayâliyyun hakîkiyyun tartışması, Nâbizâde Nâzım'ı hem hissi hem de edebî açıdan etkilemiş, sanatçı kişiliğinin oluşmasında ve eserlerini hakîkiyyun (realizm) tesirinde oluşturmasında önemli bir rol oynamıştır. Beşir Fuad, romantizmin tenkit edildiği ve natüralizm akımının ilk defa Türk edebiyatına tanıtıldığı, *Victor Hugo* başlığını taşıyan bir eser yazmıştır. Bu kitap sebebiyle Beşir Fuad ve Muallim Naci arasında yazışmalar başlamış, bu yazışmalar da *İntikâd* adıyla yayımlanmıştır. Bu mektuplaşmalarda, hakikatin en güçlü savunucusu olan Beşir Fuad'ın karşısında Muallim Naci'nin özeleştiri yaptığı görülmektedir. Eski edebiyatın en güçlü

savunucularından ve yol göstericilerinden biri olarak görülen Naci, hayalcilerden sıkıldığını dile getirmiş ve şairin artık hayallerle uğraşmayı bırakarak gelecek adına yapılması gerekenler üzerine kafa yorması gerektiğini ifade etmiştir. Edebiyatta yenilik, eski-yeni tartışmaları, şiirde mana ve bunun ölçüsü, hayal-hakikat ölçüsü gibi konular hakkında yazılmış bu mektuplar, hayal-hakikat çatışmasına zemin oluşturması bakımından son derece önem arz etmektedir (Can, 2018, s. 45).

“Victor Hugo monografisinin ilk üç bölümünde Hugo’nun çocukluğu, ailesi ve içinde bulunduğu çevre hakkında bilgiler veren Beşir Fuad, kitabın üçüncü bölümü sonunda klasisizm ve romantizm hakkında kısa bir açıklama yapar. Bu açıklamalarda batıda, romantizmin hastalık olarak ele alındığına dikkat çeken Fuad, şu cümleleri aktarır: “Romantizm şayan-ı hande değildir; seyr-fi’l-menam ve sar’a gibi bir nevi hastalıktır. Bir romantik şuuruna hanel tari olmaya başlamış bir adamdır. Ona acımalı, nasihat etmeli, yavaş yavaş aklını başına getirmeli.” Kitabın dördüncü bölümünden sonra ise tam manasıyla klasisizm, romantizm ve realizm hakkında değerlendirmelerde bulunur.” (Karaca, 2018, s. 59-60)

Fikirlerin hakikate yakınlığı derecesinde bir değer kazanacağını söyleyen Beşir Fuad, sırf birilerini yüceltme amacıyla yapılan hayalî anlatımları uygunsuz olarak nitelendirmektedir. Şiir üzerinden devam eden tartışma Fuad’ın, şiirin abartmaya, hayallere ve birtakım kuruntulara dayalı olmasının şiirin aleyhine olacağını dile getirmesiyle devam eder. Fuad, şiirin mutlaka bir fikre veya ahlaka hizmet etmesi gerektiğini söyleyerek şiire faydacı bir görev de yükler. Bunun üzerine Muallim Naci, bilimle şiiri karşılaştırır ve bilimin şiirden üstün olduğunu, şairlerin bilimden yararlanması gerektiğini ama iyi bir bilim adamı olmanın iyi bir şair olmaya yetmeyeceğini söyleyerek Fuad’ın düşüncelerine böylece yaklaşmış olur. Şiirin hakikate yaklaştıkça değerinin artacağını ama latif bir hayalin de tabiata güzel hakikatler bahsedebileceğini belirten Naci, hayal-hakikat konusundaki terkipçi bakışını korur. Aslına bakılırsa Fuad’ın düşünceleri de bundan uzak değildir. O da hayali tamamıyla reddetmez, onun reddettiği okuru gerçeklerden tamamıyla uzaklaştıran muhaldir. Beşir Fuad ile Muallim Naci arasındaki mektuplaşmalarda her iki tarafın da tartışmada saygıyı koruduğu ve doğruyu bulmaya yöneldiği söylenebilir. Bu mektuplaşmalar da, ileride hararetli tartışmaların yaşanacağı bir kutuplaşma ortamının oluşmasına zemin hazırladığı söylenebilir (Can, 2018, s. 45-46). Bilge Ercilasun, Beşir Fuad’ın yukarıdaki düşünceleriyle alakalı şunları söyler:

“Beşir Fuad edebî türleri de hakikat ölçüsüne göre ele alır. Roman gerçek hayatın tarihi olduğu gibi şiir de gerçeklerden bahsetmelidir. Hikâye ve romanda hayaller, şiirde hayaller, teşbihler ve edebî sanatlar, mübalağalı ve gerçeğe aykırı olmamalıdır. O kadar ki teşbihleri tabî olan ve hakikate dayanan şiirler, hangi dile tercüme edilirse edilsin hiçbir zaman değerlerini kaybetmezler. Beşir Fuad, şiirde ve romanda rasyonel ve müşahadeye dayanan bir gerçek arar ve edebiyata matematiği sokmayı teklif eder.” (Ercilasun, 2004, s. 53)

Şahin. A., M.

Beşir Fuad, *Victor Hugo* isimli kitabını yayımladıktan sonra Menemenlizade Mehmed Tahir'den bir değerlendirme yazısı ister. Bu değerlendirme yazıları ilerleyen zamanda karşılıklı eleştiriye dönüşecektir. Fuad, dergi ve gazetelerde yayımlanan bu değerlendirme yazılarına verdiği cevaplarını toplu hâle getirerek *Şiir ve Hakikat* adı ile yayımlanması için Kitapçı Arakel'e vermiştir. *Münazara* başlıklı bölümde iki değerlendirme yazısı Beşir Fuad'a iki değerlendirme yazısı da Mehmed Tahir'e ait olmak üzere toplamda dört yazı bulunmaktadır (Karaca, 2018, s. 60).

Mehmet Tahir, Beşir Fuad'ın ricası üzerine *Victor Hugo* kitabına dair yazdıklarını *Gayret* mecmuasında yayımlar ve Fuad'da bu yazılara *Saadet* gazetesinde cevap verir. Bu tartışmalarda M. Mehmet Tahir şairi, hayali, romantizmi; Beşir Fuad ise bilim adamını, hakikati, realizm ve natüralizmi savunur. Daha sonra tartışmalara Ahmet Midhat Efendi, Rezaizade Mahmut Ekrem, Hüseyin Rahmi ve Ali Kemal gibi önemli isimler de katılacaktır. Realizm-romantizm odaklı bu tartışmalar Türk edebiyatına hangi akımın yön vermesi gerektiği üzerine olmuştur. Şiir ve şairin konumu üzerine görüş ve fikirlerin öne sürülmeye başlanması tartışmanın ilk adımını oluşturur. İlk adımda saygın bir üslup varken daha sonraları üslup sertleşecek ve kişisel hakaretlere varan söylemler ortaya çıkacaktır. Mehmet Tahir, Beşir Fuad'ın divan şairlerini hayalci olarak nitelendirip onları yok saymasını doğru bulmaz çünkü ona göre şair/yazar, şiirde veya romanda gerçeği hayalle süslemelidir. Beşir Fuad ise edebî metinlerde amacın süslü gözükme yerine bir fikri dile getirmek olması gerektiğini söyleyerek buna karşı çıkar. O, Victor Hugo'yu ve hakikati değiştirmeye çalışan şairleri eleştirir (Can, 2018, s. 46).

“Beşir Fuad eleştirdiği Victor Hugo hakkındaki değerlendirmelerinde oldukça tarafsız davranmaya çalışır. Victor Hugo'nun romanlarında bazı bölümlerin gerçeğe uygun olduğunu belirtir ama hayali noktaları da eleştirmekten geri durmaz. (...) Menemenlizade ise Beşir Fuad'ın Victor Hugo ile Emile Zola karşılaştırmalarını ele alırken öncelikle sanatçının ortaya koyduğu eserin amacının dikkate alınması gerektiğini belirtir ve Victor Hugo'nun fikirlerini sunarken insanların dikkatini çekmek maksadı ile hayali ve olumsuz birtakım kişi ve çevre tasvirleri yaptığını söyler.” (Karaca, 2018, s. 61)

Türk edebiyatı içerisinde hangi edebi akımın kullanılacağı ve yol gösterici olacağı, hayal-hakikat çatışması çerçevesinde belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkar. Akımlardan hangisinin daha kuvvetli ve yetkin olacağı Mehmed Tahir ve Beşir Fuad'ın odak merkezinde olduğu polemikle anlaşılmaya ve ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Beşir Fuad, Emile Zola'nın natüralist anlayışını överek yazmış olduğu eserle Victor Hugo'yu romantik anlayışından dolayı eleştirirken Mehmet Tahir de Victor Hugo'yu överek romantik anlayışı yüceltmeye çalışmıştır.

Tanzimat döneminde yoğun bir şekilde tartışılan ve polemik şeklini alan hayal-hakikat çatışması, Halit Ziya Uşaklıgil'in *Hikâye*'siyle yeniden gündeme gelecek *Mai ve Siyah* gibi Servet-i Fünun romanlarına konu olacak, Millî Edebiyat Döneminin önemli isimlerinden Mehmet Âkif'in şiirlerine yansiyacak ve böylelikle de edebiyat camiasındaki aktüalitesini her zaman koruyacaktır (Can, 2018, s. 49).

Hayâliyyun Hakîkiyyun Tartışmasında Bir Odak Noktası Olarak Seyyie-i Tesâmüh

Nabizâde Nâzım, Tanzimat'ın ikinci dönem sanatçılarıyla, Servet-i Fünûn sanatçıları arasında yer alan ve Servet-i Fünûn edebiyatının ilerlemesine önemli derecede katkıda bulunan, yazmış olduğu eserlerinde özellikle hakikiyûn (realizm) tezini savunan Türk edebiyatının önemli isimlerinden birisidir. *Seyyie-i Tesâmüh* isimli hikâyesinde, ünlü bir yazar olmak için uğraşan ancak hiçbir yeteneği olmayan Hakemzade Necip Nizâmmeddin adlı on yedi yaşındaki bir gencin durumunu anlatmaktadır. *Seyyie-i Tesâmüh*'de olay örgüsü doğrudan hikâyenin yazılış sürecini içermektedir. Ayrıca devrin edebî hayatına ve o günkü topluma eleştirel bir tavır takınılmıştır.

Hikâye, Tercüman-ı Ahval'in 10 Rebiü'l-evvel 1279 Perşembe tarihli 228. sayısındaki bir haberle başlar. Hakikiyûn edebî anlayışını benimseyen Nâzım, hikâyesini gerçekçi temellere dayandırmak için daha başlangıçta günlük hayatın içerisinde yer alan bir gazetenin isminden tarih ve sayısına kadar bütün ayrıntılarını vererek realite algısını güçlendirmeye çalışmıştır. Gazetede verilen haberde Nizâmmeddin isminde henüz on yedi yaşında bir genç yazarın kaleme aldığı *Seyyie-i Tesâmüh* hikâyesi, "ahlâk erdemleri ile kötülüklerin yerilmesini anlatan yüce bir yapıt" (Nâzım, 2005, s. 170) övgüsüyle tanıtılır.

Hikâye, okunan çevreler tarafından büyük bir şaşkınlıkla karşılanır. Bu şaşkınlığın temelinde hikâyenin on yedi yaşında bir genç tarafından yazılmış olması ve daha da önemlisi okuyucuların hikâyenin içerisindeki cümlelerin kapsamını ve ne anlattığını bir türlü zihinlerine sığdıramaması yatmaktadır. Çünkü on yedi yaşında bir gencin tanıtıldığı gibi büyük bir yazar olamayacağı, gencin yaşı dolayısıyla büyük bir yazar olmasını sağlayacak kadar hayat tecrübesi kazanamayacağı düşüncesi ile edebiyat çevreleri sorgulanır. Böylece yazar, hikâyesinde ne tür bir eleştiri yapacağını okura sezdirir. Zira yazar, anlam meselesini ve dil kullanım örneklerini hikâye boyunca hayâliyyun ve hakîkiyyun tartışması bağlamında irdelemektedir.

Hikâyenin ilerleyen bölümünde *Seyyie-i Tesâmüh*'ün bir sonraki sayıda devam edeceği duyurulur. Fakat hikâyenin kahramanlarından hakîkiyyun taraftarı olan Vahit, dönem

Şahin. A., M.

içerisindeki yayıncılık faaliyetleri üzerine dikkat çekici bir eleştiri yapar. Vahit'e göre hem yazarların hem yayıncıların, okuyucunun merak duygusunu sömürerek gazete satışlarını artırmaya çalışması ahlak dışı ve kabul edilemez bir durumdur. Böylece yazar, Vahit aracılığıyla "Öyle ya! Okurlar yarına kadar meraktan çatlasınlar... Oh ne iyi! Hem gazetenin satışı eksilmez" (Nâzım, 2005, s. 175) ifadesiyle devrin yayıncılık faaliyetlerine yönelik eleştirisini göstermiş olur.

Hayâliyun taraftarı olan Sabri ve hakîkiyun taraftarı olan Vahit, hikâyeyi kimin yazdığı sorusuna cevap ararlarken edebiyat ve yazarlık üzerine de tartışırlar. Vahit'e göre edebiyat doğuştan gelen bilgilerden değil, sonradan edinilmiş bilgilerdendir. Kısacası bilgi görmekle, işitmekle ve hissetmekle edinilir. Yani insan yaşadıkça bilgi edinir. Sabri'ye göre ise insan Vahit'in savunduğu gibi bir "tabula rasa" yani bir boş levha olarak doğmaz aksine Tanrı tarafından bir takım hüner ve olağanüstü yeteneklerle donatılarak dünyaya gönderilmiştir (Nâzım, 2005, s. 176-177). Vahit'le Sabri arasında geçen bu edebiyat odaklı tartışma devrin önemli münakaşalarından hayâliyun ve hakîkiyun'a çeşitli göndermelerde bulunur. Hayâliyun edebî anlayışında deha, hüner ve olağanüstülük gibi kavramlar önemli bir yer tutmaktadır. Hakîkiyun da ise yukarıda bahsedilen kavramlar dışlanır. Çünkü hakîkiyunculara göre hakikati algılama sürecinde bu kavramlar zihni yanıltarak bireyin gerçekten uzaklaşmasına sebep olur.

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Vahit kalem arkadaşı Hilmi Efendi ile kısa bir münakaşaya girer ve Hilmi Efendi'yi keçi kadar duygulu olmamakla suçlar (Nâzım, 2005, s. 181). Hakîkiyun edebî anlayışını savunan Vahit duyguyu önemseyerek ve yücelterek çelişkiye düşmüştür. Aslında bu durum Nâzım'ın da yazarlık deneyimlerinin bir parçasıdır. Çünkü eserlerinde realist bir çizgide ilerleyen Nâzım'ın, zaman zaman da romantik eğilimler gösterdiği bilinmektedir.

Hikâyenin üçüncü bölümü *Seyyie-i Tesâmüh*'ün yazarı olan Nizâmeddin Bey'in masa başındaki tasviri ile başlar. Söz konusu tasvirde Nizâmeddin Bey'in bulunduğu odadaki eşyalar, bütün ayrıntı ve niteliklerine dikkat edilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Nâzım adeta bir ressam hassasiyetiyle Nizâmeddin karakterinin içinde bulunduğu hâl ve hareketlerini "Sağ elinin baş ve işâret parmakları arasında tutmakta olduğu uzun kalmış kalemi evirip çevirmekte, arada sırada sol elini alnına götürerek, sanki hayâl gücünü baskı altına alıp zorlamaktaydı." (Nâzım, 2005, s. 184) ifadesiyle okuyucunun gözünde canlandırmaya gayret etmiştir. Bu tasvir Nâzım'ın realist-natüralist edebiyat anlayışını en iyi özetleyen örneklerden biridir.

Hikâyenin başkişisi olan Nizâmeddin Bey'in tek amacı ünlü olmak için iyi bir roman yazmaktır. Çünkü "Yapıtlarını enikonu kıskanarak okumakta olduğu yazarların ve

edebiyatçıların arasında kazandıkları olağanüstü üne imrenmekteydi.” (Nâzım, 2005, s. 185) Dolayısıyla Nizâmeddin Bey’in büyük bir yazar olmak şöyle dursun “yazar” olmak hayali bile yoktur. Onun amacı devrin ün kazanmak için en önemli sahası olan edebiyatı ve özelinde romanı kullanarak sanat camiasında bir isim yapmaktır. Bunun için devrin önemli eleştiri yazarlarından Safvet Bey’in kızını kendisine âşık ederek babasının romanı hakkında eleştiri yazısı yazmasını amaçlar. Dolayısıyla yazar, Nizâmeddin Bey üzerinden ün uğruna ahlaki değerlerin ayaklar altına alındığını göstermeye çalışmıştır.

Nizâmeddin Bey, dönemindeki çok okunan romanların içeriğinden yararlanarak ve onlardan alıntılar yaparak kendi yazacağı romanın büyük bir okuyucu kitlesine ulaşacağını ummaktadır. Nizâmeddin Bey, yazacağı romanın ismini Lûgat-ı Osmânî’den ararken “Fedâ-yı Aşk”, “Hasret”, “Feryâd-ı Andelîb” (Nâzım, 2005, s. 186) gibi romantizmi çağrıştıran romanların isimlerini çağrıştıran kelime gruplarına yöneldiği görülür. Buradan da Nizâmeddin Bey’in romantizmi ünlü olmak için elverişli bir alan olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Nizâmeddin Bey, yazacağı romana mekân ararken Türk romanının genel bir görüntüsünü de çizmektedir. Nizâmeddin Bey’e göre Türk romanında Çamlıca ve Beyoğlu dışında farklı bir mekâna yer verilmemiştir. Kendi romanının “yeni” ve “özgün” niteliklere sahip olabilmesi için Türk romanında o güne kadar hiç kullanılmamış bir mekân olan Kâğıthane’yi romanına mekân olarak seçmiştir. Fakat Nizâmeddin Bey, yazacağı aşk romanının mekânını Kâğıthane olarak belirlemişse de, Batılılaşmanın ve sekülerizmin sınırlı kaldığı bir mekân olması sebebiyle bu semtin o günkü şartları kadın-erkek ilişkilerinin yaşanması için elverişli bir ortam sunmamaktadır. Bu durum, Nizâmeddin Bey’in Osmanlı toplumuna gerçekçi bir gözle bakmadığının, belki de romantik anlayışın etkisinde kaldığının da bir göstergesidir.

Hikâyenin içerisindeki bir diğer eleştiri de Nizâmeddin Bey’in ders kitaplarında karşılaştığı dil ve anlatımın ağır olmasına yöneliktir. Çünkü yazar Nizâmeddin Bey’i, uzun tamlamalarla kurulmuş, açıklıktan ziyade sanatkâreliğe önem verilmiş bir metin karşısında çaresiz bırakarak dönem içerisindeki dilde sadeleşme tartışmalarında da kendi konumunu sezdirmiş olur. Hatta anlaşılması çok zor olan bir metnin ”ders kitabı”nda kullanılması dönemin eğitim anlayışına yönelik bir eleştiri olmasının yanında Batılılaşma sürecinde çok önemli roller üstlenmesi gereken ders kitaplarının işlevsizliğine de bir göndermedir.

Nâzım, *Seyyie-i Tesâmüh* hikâyesinde sadece hayâliyun ve hakîkiyun tartışmasına değil yayıncılık faaliyetlerinde eleştiri yazılarının ve yazarlarının rolüne de değinmiştir. Nâzım bu konudaki düşüncelerini eleştiri yazarlığı ile ün yapmış Safvet Bey aracılığıyla anlatır. Nizâmeddin Bey’in aslında edebî değeri çok zayıf olan romanı, Safvet Bey’in övgü dolu bir dille yazdığı eleştiri yazısının ardından edebî çevrelerin dikkatini çekmeye başlar. Yazar burada edebî anlamda kalitesiz olan eserlerin, ünlü bir eleştirmen tarafından tanıtılmasının

Şahin. A., M.

ardından güzel olmayan birçok yapıta değer ve onur verdiğini ortaya koymaktadır. Hatta bu eleştiri yazıları dönem içerisinde o kadar önem arz etmektedir ki yayıncılar basılması talep edilen bir kitabın eleştiri yazılarında tanıtılmasını kitabın yayınlanması için şart koşmaktadırlar.

Safvet Bey, Nizâmeddin Bey'in romanına eleştiri yazısı yazdığı sırada, eleştiri yazarlığının sınırlarını aşarak adeta yeni bir eser meydana getirmiş olur. Çünkü Safvet Bey, Nizâmeddin Bey'in beğenmediği cümlelerini kendi edebî zevkine göre değiştirir ve metne yeni cümleler ekler. Burada eleştirmenlerin bir edebî metnin yaratma sürecine dâhil olduklarına da değinilmektedir. Dolayısıyla eleştirmenliğin amaçları dışına çıkıldığına dair bir yergiden bahsedilebilir.

Hikâyenin sonlarına doğru Nâzım, “eski edebiyatı” eleştirmekte, eskiyi beş on parlak sözcük kullanmak, pek çok anlamsız benzetmeler yapmakla suçlamakta ve “eski edebiyat” anlayışıyla her bakımdan alay etmektedir (Nâzım, 2005, s. 209). Bunun yanında Nizâmeddin Bey, bir konuşma esnasında “aşkı överken, hiç gereği olmadığı halde birdenbire dilini değiştirip, aşkın ne hainliğini bırakıyor, ne kötülüğünü... Sanki aşkının üstünlüğü ile saçmıyor... aşka epeyce sövüp sayıyor; sonunda yine ‘aşk olmasaydı ne dünya yaratılırdı, ne güneş doğardı’ da karar kılıyor...” (Nâzım, 2005, s. 212-213) Bu durum da Nizâmeddin Bey'in hayâliyun ve hakîkiyun tartışmasında kendisini belirgin bir şekilde konumlandıramadığının bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Eserin sonunda gazetenin başyazarı, romanı kontrol etmeden ve hatta adını bile bilmeden eserin yayınlanmasına müsaade eder. İlerleyen günlerde başyazar romanın tefrikasını birdenbire keser ve bu durum hiç kimsenin umurunda olmaz. Buradan çıkarılacak sonuç, edebî esere atfedilen değer belirlenmesinde edebiyat sahasında nüfuzlu olan kişilerin belirgin bir şekilde etkilerinin olduğudur.

Sonuç

Türk edebiyatında “Ara Nesil” olarak adlandırılan grubun içerisine dâhil edilen Nâbizâde Nâzım, Türk Edebiyatı içerisinde roman ve hikâye yazarı olarak bilinmektedir. Beşir Fuad'ın hakîkiyyun (realizm-natüralizm) görüşüne karşı, Menemenlizâde Mehmet Tâhir'in hayâliyyun'u (romantizm) savunması şeklinde başlayan tartışmalara, Nâbizâde Nâzım, hakîkiyyun'a örnek olmak ve destek vermek üzere hikâyeler yazarak katılmıştır. Ancak Nâzım, realist bir anlayışı savunmasına rağmen hikâyelerinde, özellikle *Seyyie-i Tesâmüh*'de romantizmin tesirinden kurtulamamıştır. Nâzım, *Seyyie-i Tesâmüh* hikâyesinde bir edebî eserin yaratma sürecinden yayınlanma sürecine kadar edebiyat ve yayıncılık faaliyetlerine eleştirel bir gözle bakmıştır. Bu eleştirel tavır; onun edebiyatın çeşitli güncel meseleleri, dilde sadeleşme ve hayâliyun-hakîkiyun tartışmaları, yayıncılık faaliyetleri ile

eleştirmenler arasındaki koşutluk gibi konular hakkındaki düşüncelerini edebiyat ve toplum ilişkisi bağlamında dile getirmesini sağlamıştır.

Kaynakça

Birinci, N. (1987). *Nâbizâde Nâzım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Can, Y. (2018). Münazaradan Münakaşaya Uzanan Bir Polemik: Hayaliyyun Hakikiyyun. *Hece Dergisi*. Türk Edebiyatında Polemikler. Özel Sayı: 36. Ankara.

Ercilasun, B. (2004). *Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kacıroğlu, M. (2004). Nâbizâde Nâzım'ın Hikâyeciliği. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*. Sayı 25. Erzurum.

Karaca, H. (2018). Hayaliyyun ve Hakikiyyun Cephelerinde Menemenlizade Mehmed Tahir ve Beşir Fuad. *Hece Dergisi*. Türk Edebiyatında Polemikler. Özel Sayı: 36. Ankara.

Nâzım, N. (2005). *Hâlâ Güzel*. İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları.

Uç, H. (2007). *Şair ve Romancı Nâbizâde Nâzım*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Yalçın-Çelik, S. D. (2003). Nâbizâde Nâzım'ın Eleştirmen Kimliği ve Eleştiri Yazıları. *Türkbilig*. 6: 127-143.

1. Nâbizâde Nâzım's Life

In our literary history, there is a literary period between the second generation of the Tanzimat and Servet-i Fünûn and formed by a staff of fifteen and twenty writers, which has not been studied in detail and extensively until today. Nâbizâde Ahmet Nazım, commonly known as Nâbizâde Nâzım, is a member of this generation. Although there is no definite information about Nâzım's date of birth, it will be possible to some extent to determine the date of birth from the date of death. After losing his father, Nazım started to live with his grandmother. After completing his education in the science department of the Military Academy, he graduated in 1886 as a staff captain. After this period, Nâzım started to work as a teacher at the school he graduated from and he worked in various civil servants throughout his life. Nâzım dies at a very young age by falling out of the bone tubercle into the bed without suddenly appearing.

2. Literary Personality and Storytelling

Nâzım became interested in literature while he was still a student. Nâzım's first article is his essay titled *Esaret* an published in "Vakit" newspaper. He was also the first literary writer of Servet-i Fünûn. Nâzım began writing stories in the last period of his life. Nâzım publishes a souvenir book before he starts writing stories. Although Nâzım had a realist and naturalist understanding of art, he could not get rid of the romantic art understanding in his stories other than Karabibik and he was greatly influenced by this movement. Nâzım has an important place in the history of Turkish Literature with the subjects he has dealt with after the Tanzimat and the way he has handled and worked on these issues.

2. Critic Identity and Hayâliyyun Hakîkiyyun Discussion

Nâbizâde Nâzım is generally known as a novel and story writer in Turkish literature and his critical aspect is not taken into consideration. Nâzım's theories of criticism, literary genres and art movements, some literary information, as well as information about the Turkish language, poetry and his own worldview, and some information about his writings are available. Nâzım's literary and social criticism and one of the most important works that give the title of the article is the story of *Seyyie-i Tesamüh*. Nâbizâde Nâzım has a rational worldview. His education, his belief in the realism movement that has just begun to emerge and his importance in learning science are among the factors that support his world view. One of the important debates in Turkish literature, the dream-truth debate, has influenced both Nâbizâde Nâzım both sensation and literary aspects, and played an important role in the formation of the personality of the artist and the creation of his works under the influence of realism. These debates focused on realism and romanticism have focused on which movement should direct Turkish literature.

“Seyyie-i Tesâmüh” as a Focal Point in the Hayâliyyun Hakîkiyyun Debate

Nabizâde Nâzım, in his story titled *Seyyie-i Tesâmüh*, describes the situation of a seventeen year-old boy named Hakemzade Necip Nizâmeddin, who works to become a famous but has no talent. In *y Seyyie-i Tesâmüh* an written with the framework story technique, the plot involves the process of writing the story directly. There is also a critical attitude to the literary life of the era. The story is met with great surprise by the circles read. On the basis of this astonishment lies the fact that the story was written by a seventeen-year-old teenager, and more importantly, the reader was unable to fit into the minds of the scope and what the narrative contained in the story. At the end of the work, the editor of the newspaper permits the publication of the work without checking the novel and even without knowing its name. In the following days, the editor-in-chief suddenly cuts the serialization of the novel, and no one cares.

The Result

In the story of *Seyyie-i Tesâmüh*, Nâzım critically looked at the activities of literature and publishing from the creation process of a literary work to its publication. This critical attitude; it enabled him to express his thoughts about various contemporary issues of literature, language simplification and imaginary-truth debates, publishing activities and the parallelism between critics in the context of literature and society.